

УДК 811.161.2'04+282.2

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2018-4-116-121>

НАЗВИ АНТРОПОГЕННОГО СУХОДІЛЬНОГО ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТАХ XIV–XV СТОЛІТЬ

Тимочко Богдана Василівна

молодший науковий співробітник

відділу історії української мови та ономастики

Інституту української мови НАН України

вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, Україна

Пропоноване увазі читача дослідження зумовлене необхідністю поглибленого комплексного аналізу лексики староукраїнської мови, зокрема й лексики українсько-молдавських юридичних документів. Органічною частиною останнього були назви антропогенного суходільного доквілля, тобто доквілля, яке поліетнічне населення Молдавського князівства створювало для задоволення своїх різноманітних потреб. Номен на позначення антропогенного суходільного доквілля засвідчені в юридичних документах, що написані на території Молдавського князівства українською мовою, яка близько трьох століть мала в ньому статус державної. Назви антропогенного суходільного доквілля формують однойменну лексико-семантичну підгрупу назв, яка разом із двома іншими лексико-семантичними підгрупами («Назви природного суходільного доквілля» і «Назви антропогенізованого суходільного доквілля») утворює лексико-семантичну групу «Назви суходільного доквілля». Лексико-семантична підгрупа «Назви антропогенного суходільного доквілля» містить 27 лексико-семантичних структур, які утворюють цілісність. Початком її структурування є виокремлення двох лексико-семантичних мікрогруп лексики, що сформовані назвами окремих форм антропогенного підвищеного (позитивного) рельєфу і назвами окремих форм антропогенного зниженого (негативного) рельєфу. Ці лексико-семантичні мікрогрупи відрізняються кількістю виокремлених у їхніх межах частин: у межах лексико-семантичної мікрогрупи «Назви окремих форм антропогенного підвищеного (позитивного) рельєфу» виокремлено 23 лексико-семантичні структури; у межах лексико-семантичної мікрогрупи «Назви окремих форм антропогенного зниженого (негативного) рельєфу» виокремлено 4 лексико-семантичні структури. Між номенами, що формують лексико-семантичну підгрупу «Назви антропогенного суходільного доквілля», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в синонімії. Походження номенів, що формують лексико-семантичну підгрупу «Назви антропогенного суходільного доквілля», в українсько-молдавських грамотах різне: більшість сягають своїм корінням праслов'янської доби (83%), інші потрапили в українсько-молдавські грамоти – з болгарської, грецької, німецької мов. За структурою в аналізованій лексико-семантичній підгрупі значно переважають однослівні номен (82%). У сучасній українській мові 74% назв антропогенного суходільного доквілля, що засвідчені в українсько-молдавських грамотах XIV–XV століть, функціонують як нормативні; 6% – як діалектні; 20% – не засвідчені в сучасній українській мові.

Ключові слова: Молдавське князівство, українсько-молдавські грамоти, назви антропогенного суходільного доквілля, лексико-семантична структура, номен, номінація, походження назви.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Вивчення історії української мови за рукописними пам'ятками було й залишається одним із першочергових завдань мовознавства. Надійною джерельною базою для дослідження історії становлення систем як розмовної, так і літературної української мови XIV–XV ст. є пам'ятки староукраїнської мови цього періоду. Особливу евристичну цінність мають юридичні акти канцелярій молдавських господарів, написаних староукраїнською мовою. Необхідність поглибленого комплексного аналізу лексики староукраїнської мови, частиною якого є назви антропогенного суходільного доквілля, що засвідчені в українсько-молдавських грамотах (далі – УМГ) із території Молдавського князівства, зумовлює актуальність теми пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості мови УМГ на різних мовних рівнях досліджували В.Г. Ярошенко [15], М.С. Антошин [1], Д.П. Богдан [17], Л.В. Венєвцева [2], І.Б. Царалунга [13], Й. Мацурек [18; 19], М.М. Пешак [9], С.С. Перепелиця [8]. Однак лексика УМГ, яку відтворено в «Словнику староукраїнської мови XIV–XV століть», частково описано в працях О.І. Яцимирського [16], В.Г. Ярошенка [15], М.С. Антошина [1], Д.П. Богдана [17], М.Ф. Станівського [12], Л.Л. Гумецької [4], В. Штефуци [14] та ін., а також проаналізовано в академічній «Історії української мови» в межах окремих тематичних груп у загальноукраїнському контексті, залишається малодослідженою.

Формулювання мети і завдань статті. Метою цієї розвідки є системний структурно-семантичний аналіз назв антропогенного суходільного доквілля, що засвідчені в УМГ. Завдання, підпорядковані досягненню цієї мети, передбачають

© Тимочко Б. В. Назви антропогенного суходільного доквілля в українсько-молдавських грамотах XIV–XV століть

опис структури лексико-семантичної підгрупи (далі – ЛСПГ) «Назви антропогенного суходільного довкілля»; класифікацію її номенів за походженням, сферами функціонування в сучасній українській мові, будовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для номінації антропогенного суходільного довкілля в українсько-молдавських грамотах використано 24 номени. Ці назви формують ЛСПГ «Назви антропогенного суходільного довкілля», що разом із двома іншими ЛСПГ (ЛСПГ «Назви природного суходільного довкілля» і ЛСПГ «Назви антропогенізованого суходільного довкілля») утворюють лексико-семантичну групу (далі – ЛСГ) «Назви суходільного довкілля».

ЛСПГ «Назви антропогенного суходільного довкілля» містить 27 лексико-семантичних структур. Початком її структурування є виокремлення двох лексико-семантичних мікрогруп (далі – ЛСМГ): ЛСМГ «Назви окремих форм антропогенного підвищеного (позитивного) рельєфу» і ЛСМГ «Назви окремих форм антропогенного зниженого (негативного) рельєфу».

ЛСМГ «Назви окремих форм антропогенного підвищеного (позитивного) рельєфу».

У межах ЛСМГ «Назви окремих форм антропогенного підвищеного (позитивного) рельєфу» виокремлюється три лексико-семантичні мікропідгрупи назв (далі – ЛСМПГ): ЛСМПГ «Назви споруд», ЛСМПГ «Назви поселень» і ЛСМПГ «Назви адміністративно-територіальних утворень».

ЛСМПГ «Назви споруд» ділиться на чотири лексико-семантичні мікросистеми (далі – ЛСМС): ЛСМС «Назви жител», ЛСМС «Назви оборонних споруд», ЛСМС «Назви культових споруд» і ЛСМС «Назви виробничих споруд».

У межах ЛСМС «Назви жител» виокремлюється лексико-семантична мікросистема (далі – ЛСМПС) «Назви будинку».

Для номінації будинку – виду будівлі із внутрішнім наземним простором (приміщеннями), що створена та використовується людьми, – засвідчено лексему *домъ: домъ* 'будинок': *панъ Дидрихъ нанъ свои домъ и городы штворилъ* (1443, I, 326)¹. Лексема походить від псл. **domъ* [6, II, 91]². У сучасній українській мові фонетичний варіант цієї лексеми – *дім* 'приміщення, в якому живуть люди' – функціонує як нормативний [11, II, 306].

У межах ЛСМС «Назви оборонних споруд» виокремлюється дві ЛСМПС: ЛСМПС «Назви валу» і ЛСМПС «Назви городища».

Для номінації **валу** – оборонної споруди у вигляді високого насипу з крутим схилом, розташованим з боку ймовірного нападу супротивника, – засвідчено лексему *валъ: валъ* 'вал, насип' [10, I, 151]: *а штолъ, по край Бѣковинъ, дѣломъ доловъ, до валу* (1392, I, 3). Лексема запозичена із свн. *wal* 'насип' (нвн. *wall* 'тс.') [6, I, 323]. У сучасній українській мові лексема *вал* 'високий земляний насип навколо поселення, міста чи фортеці для захисту від ворога' засвідчена як нормативна [11, I, 283].

Для номінації **городища** – у часи давніх слов'ян – постійного укріпленого поселення; оборонного комплексу, а також місця, де було укріплене поселення, – в УМГ використано лексему *городище: городище* 'городище': *а панъ Херманъ продалъ тая села и погана ... с Кръници Калѣгеровъ, с городище* (1468, II, 225). Лексема походить від псл. **gordiŝče* [6, I, 571]. У сучасній українській мові лексема *городище* 'поселення, укріплене валами і ровами' засвідчена як нормативна [11, II, 136].

У межах ЛСМС «Назви культових споруд» виокремлюється дві ЛСМПС: ЛСМПС «Назви монастиря» і ЛСМПС «Назви церкви».

Для номінації **монастиря** – комплексу житлових, богослужбових, господарських будівель, належного ченцям або черниціям, – засвідчено лексему *монастырь: монастырь* 'місце, де розташована церква та житлові будівлі ченців': *А хотаръ тѣмъ селомъ що соуть на Бѣковци, поучени штъ Бѣрзарѣва монастырьѣ* (1420, I, 67). Лексема запозичена з грец. *μοναστήριον* 'монастир, келія самітника' [6, III, 506]. У сучасній українській мові лексема *монастир* 'церква, будівлі й територія, належні громаді ченців чи черниць' засвідчена як нормативна [11, IV, 794].

Для номінації **церкви** – архітектурної споруди, призначеної для здійснення богослужінь і релігійних обрядів, – засвідчено лексему *цръковъ: цръковъ* 'церква': *и дали есмъ цръкови Свѣтлои Пѣтници* (1408, I, 32). Лексема походить із грец. *κυριήδον* (*οἰκίον*) 'Господній (дім)' [6, VI, 241]. В УМГ, очевидно, запозичення зі стсл. *цръкы* 'церква'. У сучасній українській мові лексема *цёрков* 'церква' засвідчена як застаріла, а її словозмінно-словотвірний варіант *цёрква* 'будівля, в якій відбувається християнське богослужіння' – як нормативний [11, XI, 202].

У межах ЛСМС «Назви виробничих споруд» виокремлюється три ЛСМПС: ЛСМПС «Назви млина-сукновальні»; ЛСМПС «Назви прядильні вовни»; ЛСМПС «Назви млина».

Для номінації **млина-сукновальні** засвідчено лексеми *валилю* і *стоупа*:

валилю 'млин-сукновальня' [10, I, 611]: *млинты що сътъ на Молдавѣ, ниже Романова тръга, и съ валилами* (1458, II, 103). Лексема походить від псл. **validlo* [6, I, 325]. Лексему з подібного семантикою засвідчено в говірках української мови, зокрема: в бойк. говірках: *валило* 'стула

¹ Ілюстративний матеріал паспортизуємо так (1443, I, 326), де перше – 1443 – рік написання грамоти; друге – II – відповідний том зібрання грамот зі списку «Джерел ілюстративного матеріалу»; третє – 326 – номер сторінки.

² Покликаючись на багатотомне видання, зазначаємо відповідний том, н-д, [6, II, 91], де 6 – номер праці, внесеної в «Літературу»; II – том; 91 – сторінка.

для виробу сукна' [7, I, 81]; у гуц.: *валило* 'обладнане місце, де обробляють ліжники, сукно, сукновальня' [5, 33];

стоупа 'млин-сукновальня' [10, II, 396]: *да оучинитъ совѣ млинъ и цю коли вѣдетъ его волѣ, или жерствило или валила или вѣди цю или стѣгы* (1448, I, 395). Лексема походить від псл. **stopa* 'ступа; товчач, макогін' [6, V, 458]. У сучасній українській мові лексема *сту́па* з таким значенням не засвідчена. Граматичні варіанти лексеми функціонують у говірках української мови з такою самою чи близькою семантикою, зокрема: у бойк.: *сту́пи* 'пристрій, у якому б'ють вовну' [7, II, 263]; у гуц.: *сту́пи* 'спеціально обладнане місце коло млина, де обробляють водою домоткане полотно' [5, 179].

Для номінації **прядильні вовни** засвідчено лексему *жерствило* (*жерствило*): *жерствило* 'прядильня вовни' [10, I, 611]: *дали и потвердили если толиѣ свѣтолиѣ монастырѣ села ... и съ млином и съ ставомъ ... и съ жерствиломъ* (1462, II, 152). Лексема, ймовірно, є дериватом від псл. **sъrst* 'шерсть' У сучасній українській мові цей номен не засвідчено.

В УМГ для номінації **млина** – споруди, що розмелює зерно на борошно за допомогою вітряної, водяної, парової та іншої енергії, – засвідчено лексему *млинъ*: *млинъ* 'млин': *еслы дали своєю доброю волею а никимъ промучени ... Волховецъ и съ селы и приселкы, со млинъ, и со ставы* (1421, I, 69). Лексема походить від псл. **тъlinъ* [6, III, 489]. У сучасній українській мові номен *млин* 'споруда, що розмелює зерно на борошно за допомогою вітряної, водяної, парової та ін. енергії' засвідчено як нормативний [11, IV, 764].

У межах ЛСМС «Назви гідротехнічних споруд» виокремлюється ЛСМПС «Назви греблі».

Для номінації **греблі** – гідротехнічної споруди, що перегороджує русло річки, болото чи інший водотік для підняття рівня води перед нею з метою створення водосховища, – засвідчено лексеми *гребля*, *плоть*, *язь*:

гребля 'гребля': *ниже греблы Балицовы* (1434, I, 180). Лексема походить від псл. **grebja* [6, I, 589]. У сучасній українській мові лексема *гребля* 'гідротехнічна споруда, що перегороджує річку або інший водотік' засвідчена як нормативна [11, II, 163];

плоть 'гребля, загата' [10, II, 154]: *никто да не смѣютъ сижы оучинити оу ихъ хотарѣ, надъ Нистри или оу wzergy, или плоты* (1455, II, 64). Лексема походить від **plotъ* [6, IV, 441]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений з іншою семантикою – *пліт* 'огорожа, плетена з хворосту' і 'скріплені в один або декілька рядів колоди для сплаву або для переправи на них по воді' – як нормативний [11, VI, 587]. Фонетичні варіанти лексеми в говірках української мови засвідчені з такою самою чи подібною семантикою, зокрема: в бойк. говірках: *пліт* 'пліт' [7, II, 81]; у пд.-бук. гуц. говірці: *плут / плит* 'пліт ковбків', *мн. плоті* 'кілька плотів' [3, 201];

язь 'загорода в річці, ставку, призначена для риболовлі' [10, 2, 579]: *Я хотарѣ толиѣ више писаномъ ѣ селѣ да естѣ поуени штъ конецъ яза ставова* (1491, III, 180). Лексема походить від псл. **jazъ* [6, VI, 537]. У сучасній українській мові лексема *язь* 'пристрій у вигляді плоту, частоколу впоперек річки або затоки з ворітьми, в які вставляють вершу чи ятір для ловлі риби' засвідчена як нормативна [11, XI, 627].

У межах ЛСМПГ «Назви поселень» виокремлюється чотири ЛСМС, назви яких відбивають диференціацію реалій за розміром, призначенням і розташуванням: ЛСМС «Назви села»; ЛСМС «Назви присілку»; ЛСМС «Назви хутора»; ЛСМС «Назви міста».

Для номінації **села (селища)** – найменшої адміністративно-територіальної одиниці – в УМГ засвідчено номен *село*, *сѣло*, *селище*:

село 'село': *оставилъ самъ съ своимъ мзъкомъ едно село, на имя Авкачѣи* (1440, I, 294); *пронинили свое село, ихъ оуиноу, на имя Бѣоулиѣни* (1442, I, 305). Лексеми *село*, *сѣло* є континуантами псл. **sedlo* [6, I, 210]. У сучасній українській мові лексема *селó* 'населений пункт (звичайно великий) неміського типу, жителі якого займаються перев. обробіткою землі' засвідчена як нормативна [11, IX, 119];

селище 'село': *тъмлы видѣвшѣ правоую и вѣрноую ихъ слоужбоу до нас ... дали если им ... селище* (1443, I, 330). Лексема є дериватом від псл. **sedlo* [6, I, 210].

Для номінації **хутора** – виду сільського поселення, господарства (подвір'я) з належною до нього землею; малого сільського, часто однодвірного поселення поза селом – засвідчено лексему *прикутокъ*: *прикутокъ* 'хутір' [10, II, 241]: *и дали есмы емѣ ... шестъ села ... съ своимъ прикѣтки* (1429, I, 136).

Для номінації **міста** – значного за чисельністю й густотою населення поселення – в УМГ засвідчено лексеми *городъ* *город*, *градъ*, *листо*, *трѣгъ*:

городъ *город* 'місто': *То столъ дали есмы емоу оу Соуцѣвѣ, оу нашемъ городѣ* (1401, I, 21). Лексема є континуантом псл. **gordъ* [6, I, 571]. У сучасній українській мові лексема *гóрод* 'те саме, що місто' засвідчена як розмовна й рідковживана [11, II, 135];

градъ 'місто': *И иногѣ соудьцоу да не имаетъ ... развѣ да слоухаетъ къ нашемъ градѣ, къ Нѣмцѣ* (1437, I, 237). Лексема, що є континуантом псл. **gordъ* [6, I, 571], очевидно, запозичена в УМГ з болгарської мови (болг. *град* 'місто'); можливе і її старослов'янське (церковнослов'янське) походження (стсл. (цсл.) *градъ* 'місто');

листо 'місто': *иже есмы дали своєю доброю волею а никимъ промучени Серетъ листо а Волховецъ* (1421, I, 69). Лексема походить від псл. **město* 'місце' [6, III, 484]. У сучасній українській мові лексема *місто* 'великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр' засвідчена як нормативна [11, IV, 751];

тръгъ ‘місто’ [10, II, 447]: *То естъ весь хотаръ тръгъ Бръладъ и оуслигъ селангъ и селищен цю прислѣхаютъ къ тръгъ Бръладъ* (1495, III, 280). Лексема походить від стсл. *тръгъ* < **trъgъ* ‘базар’, ‘торгівля’ [6, V, 603]. У сучасній українській мові лексема *торг* з іншим значенням – ‘ринок, базар’ – засвідчена як застаріла [11, X, 201].

ЛСМПГ «Назви адміністративно-територіальних утворень» не членується. Як загальну назву для позначення адміністративно-територіальних утворень засвідчено лексеми *земля*: *земля* ‘адміністративно-територіальна одиниця або історично-географічна територія’ і ‘територія, що перебуває під владою короля, князя...’ [10, I, 395–396]. Ця лексема, поєднуючись із атрибутивними компонентами, значення яких уточнює найближчий контекст, позначає різні адміністративно-територіальні утворення: *оу земли королевской и оу нашей земли* (1448, I, 390). Лексема *земля* у такому значенні входить до складу як загальних, так і власних топонімічних назв: *или штъ угжен земли или штъ Ладцики Земли* (1453, II, 38).

ЛСМГ «Назви окремих форм антропогенного зниженого (негативного) рельєфу»

У межах ЛСМГ «Назви окремих форм антропогенного зниженого (негативного) рельєфу» виокремлюється дві ЛСМПГ: 1) ЛСМПГ «Назви ями, викопаної людьми»; 2) ЛСМПГ «Назви рову, викопаного людьми».

Для номінації **ями, викопаної людьми**, засвідчено номінативне словосполучення, означальний компонент якого передає диференційну ознаку штучності, *яма копана*: *яма копана* ‘заглибина в землі’ [10, II, 584]: *ѡ дѡбровѡ, гдѣ естъ яма копана* (1495, III, 280).

У межах ЛСМПГ «Назви ями, викопаної людьми» виокремлюється назва, що відбиває диференціацію номінованих реалій за призначенням і формує ЛСМС «Назви викопаної людьми ями, що служить пасткою для ведмедів».

Для номінації **ведмежої ями** – глибокої замаскованої ями з приманкою для ловлі ведмедів – засвідчено лексичне словосполучення *медведина яма*: *медведина яма* ‘ведмежа яма’: *штъ толъ простѣ на медвединою ямѡ* (1488, III, 52). Однак це словосполучення може мати інше тлумачення – ‘місце, де колись жили ведмеді’, про що свідчить і присвійний прикметник *медведина* в його складі (пор.: *Ведвежа яма* ‘вольєр у зоопарку Берна, де живуть ведмеді’ і *Вовче ігровисько* ‘місце в лісі, де жила сім’я вовків’ (назву засвідчено в сх.-поліс. говірці с. Машеве, Чорнобильського р-ну, Київської обл.). У сучасній українській мові таке номінативне словосполучення не засвідчено (пор.: *вовча яма* (мисл.) ‘глибока замаскована яма з приманкою для ловлі вовків’, що функціонує як нормативне [11, I, 712]).

В УМГ для номінації **перекопу (рову)** – штучної споруди, глибокої, широкої канави, що оточує будівлю чи поселення, а також використовується як польова інженерна захисна споруда (інколи заповнена водою), – засвідчено номени *перекопъ* і *прѣкопъ*: *перекопъ* ‘рів, канава’ [10, II, 137]: *поуеши штъ Молдови, учереть литъ, на оусти перекопа* (1427, I, 98). Фонетичний варіант лексеми з такою самою семантикою засвідчено в окремих українських говірках, зокрема в бойківських: *перекіп* ‘рів’ [7, II, 51]. У сучасній українській мові лексема *перекоп* функціонує в літературній мові як топонім – назва населеного пункту в Криму;

прѣкопъ ‘рів, канава’ [10, II, 273]: *та, прѣкопанъ, до Троана* (1427, I, 98). Лексема походить від стсл. (цсл.) *прѣкопъ* ‘перекоп’ [6, II, 565]. В УМГ цей номен, очевидно, запозичено з болгарської мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показало дослідження, назви антропогенного суходільного доквілля в українсько-молдавських грамотах XIV–XV століть формують цілісну ЛСС, між елементами якої існують тісні лексико-семантичні зв’язки, що виявляються переважно в синонімії. Синонімічні (чи паралельні) назви, використані для номінації тієї самої реалії, є переважно наслідком міжмовної чи внутрішньомовної інтерференції, інколи – варіативності словотвірних засобів і мотиваційних ознак, задіяних при їх творенні, напр.: ‘**гребля**’: *гребля* – *плотъ* – *газъ*; ‘**село**’: *село* – *селище*; ‘**місто**’: *городъ* *город* – *градъ* – *листо* – *тръгъ*; ‘**млин-сукновальня**’: *валило* – *стоупа*. Назви антропогенного суходільного доквілля мають різне походження, будову, сферу функціонування: за походженням більшість номенів, що формують ЛСПГ «Назви антропогенного суходільного доквілля», сягають своїм корінням праслов’янського періоду (83%), інші є запозиченнями з болгарської, грецької та німецької мов; за структурою значно переважають однослівні номени (82 %); більшість засвідчених в українсько-молдавських грамотах назв антропогенного суходільного доквілля (74%) в сучасній українській мові функціонують як нормативні; 6% – як діалектні; 20% – не засвідчені в українській мові.

Використана в нашому дослідженні методика аналізу лексичного матеріалу однієї із ЛСС може бути застосована при опрацюванні інших ЛСС, що сформовані в українській мові у межах цієї та інших ЛСГ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антошин Н.С. Язык молдавских грамот XIV–XV вв. : автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Ленинград, 1961. 34 с.
2. Веневцева Л. Молдавские грамоты XIV–XV веков как источник изучения истории украинского языка (Фонетика. Морфология) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Харьков, 1966. 23 с.

3. Горбач О. Словник говірки с. Бродин, повіт Радівці (Румунія). Olexa Horbatsch. Dialektologie. Gesammelte Aufsätze. 1992. С. 136–238.
4. Гумецкая Л.Л. К вопросу о языке молдавских грамот XIV–XV вв. *Otázky dějin střední a východní Evropy*. Vyd. 1. Brno, 1971. P. 25–35.
5. Гуцульські говірки : Короткий словник. Львів, 1997. 230 с.
6. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ : Наук. думка, 1982–2012.
7. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ : Наук. думка, 1984.
8. Перепелиця С.С. Про фонетичні особливості українсько-молдавських грамот кінця XIV – середини XVI ст. *Українська мова на Буковині*. Чернівці, 1998. С. 23–28.
9. Пешчак М. Типи українських грамот XIV ст. та їх стилістичні особливості. *Мовознавство*. 1970. № 6. С. 58–65.
10. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. Київ : Наук. думка, 1977–1978.
11. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
12. Станівський М. Дві буковинсько молдавські грамоти середини XV ст. *Українська мова в школі*. 1960. № 3. С. 16–19.
13. Царалунга І. Діалектне розшарування в староукраїнській мові (на основі явищ вокалізму грамот XIV–XV ст.). *Волинь–Житомирщина*. 2015. Вип. 26. С. 141–151.
14. Штефуца В. Болгарские слова в украинских грамотах XIV–XV веков. *Българският език и литература на кръстопътя на културите*. Szeged, 2009. С. 33–37.
15. Ярошенко В. Українська мова в молдавських грамотах XIV–XV вв. Зб. для дослідження історії української мови. Київ, 1931. Т. 1. С. 247–338.
16. Яцимирский А.И. Молдавские грамоты в дипломатическом и палеографическом отношении. *Русский филол. вестник*. Т. 55. № 1–2. 1906. С. 177–198.
17. Bogdan D.P. Caracterul limbii textelor slavo române. București, 1946. 46 p.
18. Macůrek J. K dějinám česko ukrajských a česko rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. století. *Slovanské historické studie III*. Praha, 1959. S. 127–184.
19. Macůrek J. K otázce vztahů listiny české, ukrajsinske a moldavské v druhé polovině XV. století. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, roč. IX, řada historická. Č. 7*. Brno, 1960. S. 151–161.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Documenta Romaniae historica : A. Moldova. Vol. I–III. București : Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1975–1980.

REFERENCES

1. Antoshin N.S. (1961). Yazyk moldavskikh gramot XIV–XV vv. [Language of the Moldavian diplomas of the XIV–XV centuries]: avtoref. diss. ... doct. filol. nauk. Leningrad. [in Russian]
2. Venetseva L. (1961). Moldavskie gramoty XIV–XV vekov kak istochnik izucheniya istorii ukrainskogo yazyka (Fonetika. Morfologiya) [Moldavian charters of the XIV–XV diplomas as a source of study in the history of the Ukrainian language (Phonetics, Morphology)]: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk. Kharkov. [in Russian]
3. Horbach O. (1992). Slovyk hovirky s. Brodyn, povit Radivtsi (Rumuniia) [Dictionary of the Brodyn willage dialect, county of Radovtsi (Romania)]. Olexa Horbatsch. Dialektologie. Gesammelte Aufsätze. [in Ukrainian]
4. Gumetskaya L.L. (1971). K voprosu o yazyke moldavskikh gramot XIV–XV vv. [On the question of the language of the Moldavian diplomas of the XIV–XV centuries]. *Otázky dějin střední a východní Evropy*. Vyd. 1. Brno. [in Russian]
5. Zakrevska Y. (Ed.). (1997). Hutsulski hovirky : Korotkyi slovyk. [Hutsul dialects: A brief dictionary]. Lviv. [in Ukrainian]
6. Melnychuk O.S. (Ed.). (1982–2012). Etymolohichnyi slovyk ukrainskoi movy: u 7 t. [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian]
7. Onyshkevych M.Y. (1984). Slovyk boikivskykh hovirok: v 2 ch. [Dictionary of the Boiko dialects]. Kyiv : Nauk. dumka. [in Ukrainian].
8. Perepelytsia S.S. (1998). Pro fonetychni osoblyvosti ukrainsko moldavskykh hramot kintsia XIV – seredyny XVI st. [On the phonetic peculiarities of the Ukrainian Moldavian charters of the late XIV – middle of the XVII century]. *Ukrainska mova na Bukovyni*. Chernivtsi. [in Ukrainian]
9. Peshchak M. (1970). Typy ukrainskykh hramot XIV st. ta yikh stylistychni osoblyvosti [Types of Ukrainian diplomas of the XIV century and their stylistic features]. *Movoznavstvo*. № 6. [in Ukrainian]
10. Gumetska L.L. (Ed.). (1977–1978). Slovyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. : u 2 t. [Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries]. Kyiv : Nauk. dumka. [in Ukrainian].
11. Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t. [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv : Nauk. dumka [in Ukrainian].
12. Stanivskiy M. (1960). Dvi bukovynsko moldavski hramoty seredyny XV st. [Two Bukovynian Moldavian diplomas of the middle of the XV century]. *Ukrainska mova v shkoli*. № 3. [in Ukrainian]
13. Tsaralunha I. (2015). Dialektne rozsharuvannya v staroukrainskii movi (na osnovi yavlyshch vokalizmu hramot XIV–XV st.) [Dialectal stratification in the old Ukrainian language (based on the phenomena of vocalism in the XIV–XV centuries)]. *Volyn–Zhytomyrshchyna*. Vyp. 26. [in Ukrainian]

14. Shtefutsa V. (2009). Bolgarskie slova v ukrainskikh gramotakh XIV–XV vekov [Bulgarian words in Ukrainian charters of the XIV–XV centuries]. Българският язык и литература на кръстопътя на културите. Szeged. [in Russian]
15. Yaroshenko V. (1931). Ukrainska mova v moldavskiykh hramotakh XIV–XV vv. [Ukrainian language in Moldavian diplomas of the XIV–XV centuries]. Zb. dlia doslidszhennia istorii ukrainskoi movy. Kyiv. T. 1. [in Ukrainian].
16. Yatsimirskij A.I. (1906). Moldavskie gramoty v diplomaticheskom i paleograficheskom otnoshenii [Moldavian diplomas in diplomatic and paleographic terms]. Russkij filol. vestnik. T. 55. № 1–2. [in Russian].
17. Bogdan D.P. (1946). Caracterul limbii textelor slavo române. București. [in Romanian]
18. Macůrek J. (1959). K dějinám česko ukrainských a česko rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. století. Slovanské historické studie III. Praha. [in Czech]
19. Macůrek J. (1960). K otázce vztahů listiny české, ukrajinske a moldavské v druhé polovině XV. století. Sborník prací filosofické faculty brněnské university, roč. IX, řada historická. Č. 7. Brno. [in Czech]

Cihodaru C. (1975–1980). (Ed.). Documenta Romaniae historica : A. Moldova. Vol. I–III. București : Editura Academiei Republicii Socialiste Romania. [in Romanian]

NAMES OF THE ANTROPOGENIC SODIOLOGICAL ENVIRONMENT IN THE UKRAINIAN MOLDAVIAN CHARTERS OF THE XIV–XV CENTURIES

Tymochko Bohdana Vasylyvna

*Junior Researcher of the Department of History of the Ukrainian Language
and Onomastics at the Institute of the Ukrainian Language
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Mykhailo Hrushevsky street 4, Kyiv, Ukraine*

This research is being proposed to the readers attention due to the need for in-depth comprehensive analysis of the lexicon of the Old Ukrainian language, in particular the lexicon of Ukrainian-Moldavian legal documents. The names of anthropogenic land-based environment constitute an organic part of the latter, because the environment was created by the polyethnic population of the Moldavian principality to meet their diverse needs. Names and designation of the anthropogenic land-based environment are reflected in the legal documents written on the territory of the Moldavian principality in the Ukrainian language, which for three centuries had the status of a state language. The names of anthropogenic land environments form the lexico-semantic subgroup of names of the same name, which, together with two other lexico-semantic subgroups (“Names of natural environment” and “Names of anthropogenic land-based environment”) forms a lexical semantic group called “Names of an Inherent Environment”. The lexico-semantic subgroup “Names of Anthropogenic Environments” contains 27 lexical semantic structures, which are forming an integrity. The beginning of its structuring is the isolation of two lexico-semantic microgroups of vocabulary, formed by the names of individual forms of anthropogenic raised (positive) relief and the names of individual forms of anthropogenically reduced (negative) relief. These lexico-semantic microgroups are distinguished by the number of separated parts within their limits: 23 lexical semantic structures are distinguished within the lexico-semantic microgroup “Names of individual forms of anthropogenic raised (positive) relief”; Within the lexico-semantic micro group “Names of individual forms of anthropogenic reduced (negative) relief”, 4 lexical semantic structures are distinguished. Among the nominae that form the lexical semantic subgroup “The Names of Anthropogenic Earth-like Environment”, some persistent lexico-semantic relations are functioning, which are predominantly expressed in synonymy. The origin of the nomens that form the lexico-semantic subgroup “Names of anthropogenic land-based environment” is different in the Ukrainian Moldovan documents: most of them reach the roots of the Proto-Slavonic age (83%), others came to the Ukrainian-Moldavian charters from the Bulgarian, Greek, and German languages. The structure of the analyzed lexical semantic subgroup is significantly dominated by one-word names (82%). In the modern Ukrainian language, 74% of the anthropogenic land-based environmental names, as evidenced in the Ukrainian-Moldavian charter of the 14 th and 15 th centuries, do function as normative; 6% - as dialectal; 20% – are not registred in the modern Ukrainian language.

Key words: *Principality of Moldavia, Ukrainian Moldovan letters, names of anthropogenic outlying environment, lexical semantic structure, nomen, nomination, origin of the name.*